

Moderniteit in het 'centrum' van de wereld

Een analyse van de relatie tussen Positionering en Moderniteit

Bachelorscriptie 2010
Door: Rianne van Son
studentennummer: 3187519
Begeleider: Hans de Kruijf

Inhoudsopgave

I. Kaarten.....	3
Inleiding.....	4
1. Theoretische onderbouwing.....	7
1.1 Inleiding.....	7
1.2 Het Post-structurele discours.....	7
1.3 Positionering.....	8
1.41 Positonerig op maatschappelijk niveau.....	8
1.411 Discours.....	8
1.412 Sociale positionering en identiteit.....	9
1.413 Nationalisme.....	11
1.42 Positionering op individueel niveau.....	11
1.422 <i>Agency</i>	13
1.421 Subjectiviteit.....	13
1.5 <i>Moderniteitschronotope</i>	15
1.6 Conclusie.....	18
2. Context en discours.....	20
2.1 Het centrum van de wereld.....	20
2.2 De hervorming.....	21
2.3 Media.....	22
2.4 Istanbul.....	23
3 Empirisch hoofdstuk 1 De conceptualisering van moderniteit.....	25
3.1 Maatschappelijke positie.....	28
3.2 Individuele positie.....	29
4. Empirisch hoofdstuk 2 Tendensen in moderniteit.....	31
4.1 Rationalisering versus Globalisering.....	31
4.2 Vooruitgang en achteruitgang.....	32
5. Empirisch hoofdstuk 3 Streven naar moderniteit.....	34
5.1 Turkse vrijheid.....	34
5.2 Westerse vrijheid.....	36
6. Tot slot.....	38
7. Referenties.....	42
8. Bijlagen.....	46
8.1 Bijlage 1 English summary.....	46
8.2 Bijlage 2 Reflectie essay.....	47

I. Kaarten

Kaart: Turkije in tussen Europa en Azië

Kaart: Turkije

Inleiding

Het is twaalf uur 's nachts en ik lees nog een boek. Ik kan nog niet slapen want al mijn kamergenootjes zijn nog wakker en het licht staat nog aan. Naast mijn bed komt mijn kamergenootje Meryem staan. Ze wikkelt een zwarte wikkelrok om zich heen en een drapeert een zwarte sjaal om over haar haren. Naast mij legt ze een kleed op de grond. En gaat er op staan met een Koran in haar hand. Ze doet het Islamitische ritueel van het gebed. Staan, knielen, de grond raken met het voorhoofd, knielen en ondertussen citaten uit de koran fluisteren. Ik kijk toe naar het tafereel. Als ze klaar is vraag ik aan haar waarom ze nog zo laat gaat bidden. Ze antwoordt dat ze een opening in haar drukke schema vond om zo te kunnen bidden. Want “tja” zei ze “in het drukke bestaan van de moderne Turkse wereldstad, kan het soms even niet anders...”

Toen ik voor het eerst het boek van Deeb(2007) las voor de cursus 'Mondialisering' van de opleiding Culturele Antropologie kwam ik erachter dat moderniteit meer was dan, het hebben van een flatscreen, het dragen van modieuze kleding, het hebben van een macbook en een blitse I-Phone met een touchscreen, ofwel technologische en wetenschappelijke ontwikkeling. Nee, moderniteit was meer dan dat. Ik kwam erachter dat moderniteit staat voor een cultureel construct. Moderniteit bestaat in de psyche van de mens en is afhankelijk van de omgeving, de visie op de toekomst en zijn of haar ervaringen. Mijn ogen werden geopend toen ik las dat in Libanon shi'ietische vrouwen een heel ander idee hebben van moderniteit. Religie speelt onder deze vrouwen een belangrijke rol in de construering van moderniteit. Ik ging echter niet naar Libanon, maar naar Istanbul. Mij leek de positie die Turkije tussen het islamitische midden-oosten en het seculiere en christelijke Westen inneemt in de wereld, een unieke plaats om conflicten in de constructie van moderniteit te kunnen waarnemen. Dit leidde ertoe dat ik het begrip 'moderniteit' in relatie tot de positie die de studenten in Istanbul innemen wilde onderzoeken. En zo het geschiede..

Mijn onderzoek vond plaats onder Turkse studenten in Istanbul. Ik heb in de tien weken dat ik daar was zes universiteiten bezocht en ongeveer 24 vaste informanten gesproken. Ik heb geprobeerd een zo divers mogelijke informanten groep te krijgen. Daarbij heb ik rekening gehouden met religieuze overtuiging, gender, ethische afkomst, universiteit en geboorteplaats. Ik verbleef in een studentencomplex met 50 Turkse studentes. Het was verboden om jongens

mee te nemen naar het studentencomplex. Met nog vier andere meiden woonde ik voor twee en een halve maand op een kleine kamer. De diversiteit van de meiden was gunstig voor mijn onderzoek. Zo was er één atheïst, één christen en twee moslim. Ze kwamen allemaal uit verschillende windstreken van het land. Om een bredere informanten groep te krijgen heb ik gebruik gemaakt van het sneeuwbaaleffect om nieuwe, en ook mannelijke informanten te vinden. Ook ben ik langsgegaan bij een Engels taal instituut om Turkse studenten die Engels konden spreken te vinden. Het was een moeilijke maar zeer interessante ervaring. Wel wil ik opmerken, zoals waarschijnlijk elke antropoloog wil opmerken, dat tien weken veldwerk lang niet genoeg was om tot een bepaalde diepte te komen bij iedereen. Ook was het moeilijk om door de bedrijvigheid van examens en projecten heen, tijd te vragen aan de informanten voor mijn onderzoek. Het leven van een student is altijd druk, en dit is ook zeker het geval in Turkije.

Omdat Istanbul een complexe moderne stad is en 'tussen twee werelden' ligt vraagt deze omgeving om een analyse van sociale constructies, als bijvoorbeeld moderniteit. De hoofdvraag die dit oproept is:

Hoe verhoudt positionering zich ten opzichte van de construering van moderniteit?

Om tot een antwoord te komen op deze vraag zal er aan de hand van vier deelvragen een antwoord worden gezocht. Deze vier deelvragen worden in het theoretische kader ingeleid aan de hand van de uitwerking van begrippen en concepten binnen de Culturele Antropologie. Daarna zal ik de vier deelvragen in aparte hoofdstukken centraal stellen. In het context hoofdstuk zal er een antwoord gezocht worden op de vraag: 'Hoe ziet de stad Istanbul eruit en hoe zijn de studenten gepositioneerd?' In het eerste empirische hoofdstuk zal ik opzoek gaan naar een antwoord op de vraag: Hoe vindt de conceptualisering van moderniteit plaats? Verder zal in het tweede empirische hoofdstuk de volgende vraag worden gesteld: 'Welke verschillende tendensen zijn er waar te nemen in moderniteit?' In het laatste empirische hoofdstuk zal de volgende vraag centraal staan: 'Op welke manier streven de informanten naar moderniteit?'

In deze thesis zal mijn centrale argument zijn dat de positie die Turkije inneemt in de wereld, de manier waarop de staat (historisch gezien) wordt neergezet en daarnaast de positie van Istanbul in Turkije, van invloed is op de sterkte van het bewustzijn van moderniteit. Ik zal stellen dat men zich bewust is van de 'centrale positie' geografisch en idealistisch/religieus gezien. Juist deze centrale positie heeft als gevolg dat er een eigen idee van moderniteit wordt gevormd en nadenkt over dit thema. Iedereen creëert zijn eigen idee van moderniteit en de positie die het individu inneemt in zijn of haar omgeving is van invloed op dit idee. Dit besef heeft verschillende uitwerkingen op de studenten in Istanbul. Een aantal informanten stellen dat er in Turkije een eigen soort moderniteit heerst, waarin religie en traditie een plaats inneemt. Een tweede groep stelt dat er in Turkije wordt gestreefd naar een globale vorm van moderniteit; het idee dat alles gestandaardiseerd wordt om ons heen door middel van technologische ontwikkelingen. De vorming van deze conceptualisering van moderniteit hangt af van subjectiviteit, identiteitsvorming en de mate van mobiliteit tussen deze factoren. Mijn argument zal zich afspelen op twee verschillende niveaus, namelijk de positie die Istanbul inneemt in het wereldtoneel en de positie die individuen innemen in Istanbul.

1. Theoretische onderbouwing

1.1 Inleiding

In Istanbul ben ik opzoek gegaan naar de verschillende vormen van moderniteit. Er heersen in dezelfde stad verschillende ideeën van wat moderniteit betekend en waar het voor staat. In deze thesis wordt er van uitgegaan dat de unieke positie die Istanbul inneemt in het wereldtoneel invloed heeft op deze verschillende gedachten-stromen over moderniteit. Ik ga op zoek naar wat de invloed is van de positionering van mijn informanten op de conceptualisering van moderniteit. In dit theoretische gedeelte zal ik de belangrijke concepten uitleggen en ze in een cultureel-antropologisch perspectief plaatsen. Allereerst zal ik beginnen met het beschrijven van het postmoderne kader waarin ik mijn onderzoek heb geplaatst. In het onderzoek is het van belang om de begrippen positionering, discours, subjectiviteit en moderniteit als '*chronotope*' te verduidelijken. Ik zal positionering uitleggen als een frame waarin zowel de maatschappelijke/mondiale positie als de individuele/lokale positie centraal staat. De maatschappelijke positie is op te delen in zowel het discours als de sociale positie. De individuele positie van een persoon bestaat uit de subjectiviteit en de *agency* van een persoon. Deze concepten hebben toepassing op de visie hoe een individu de wereld ziet en hoe een individu zichzelf ziet in de wereld. Omdat de construering van moderniteit bestaat uit een opeenstapeling van invloeden en acties vanuit het perspectief van een individu, hanteer ik het begrip moderniteit als een '*chronotope*' om zo de complexiteit van moderniteiten uit te kunnen uitleggen in de laatste paragraaf.

1.2 Het Post-structurele discours

De intensieve mondialisering in de wereld van de laatste decennia hebben tot een reflexieve benadering van verschillende sociale processen geleid (Eriksen 2002). De mondialisering heeft invloed gehad op de conceptualisering van culturele begrippen. Dit komt door de sociale veranderingen in de maatschappij die leiden tot ontwikkelingen in het wetenschappelijke discours over het denken van sociale verschijnselen (Søkefeld 1999: 417).

Mondialisering is volgens Arjun Appadurai(1999) een proces van verschillende stromingen van goederen, informatie, mensen, beelden, ideeën, politiek en economie die zich mengen als landschappen (*scapes*) over de verschillende regio's in de wereld (Appadurai 1999). Aan de hand van deze verschillende stromen en invloeden in de wereld doet het postmodernisme en het poststructuralisme discours zijn intrede. Dit discours is een reactie op het modernisme van begin 20e eeuw. Het postmodernisme en poststructuralisme richten zich op het gegeven dat de wereld om ons heen wordt geconstrueerd door ideeën en beelden die zijn ontstaan via discoursesn eigen interpretaties in de psyche van mensen. Anders gezegd: *“A particular strength of the poststructuralist research paradigm, (...) is that it recognises both the constitutive force of discourse, and in particular of discursive practices and at the same time recognises that people are capable of exercising choice in relation to those practices.”* (Davies B, 1990, p. 4)

Culturele concepten hebben een fluïde karakter. Dat betekent dat zij voor verschillende interpretaties vatbaar zijn en op verschillende manieren gehanteerd worden. Zo betekent het dat de constructie van culturele concepten afhangt van zowel tijd, plaats en individu. De context waarin een concept is geconstrueerd is belangrijk voor de betekenis van het concept en de manier waarop het geconstrueerd is zegt veel over de tijd en context waarin het geconstrueerd is (Davies, 1990). Dit discours is belangrijk om de complexiteit van de begrippen die ik in dit hoofdstuk zal noemen te begrijpen.

1.3 Positionering

De theorieën over positionering van een subject ofwel 'sociale positionering' komt voort uit de nevendisciplines sociologie, genderstudies en psychologie. De positie van een individu heeft voor een deel invloed op het denken en doen van een individu en een individu heeft ook voor een deel invloed op de positie die hij of zij inneemt. Verder stelt Davies(1990) over sociale positionering: *“Once having taken up a particular position as one’s own, a person inevitably sees the world from the vantage point of that position and in terms of the particular images, metaphors, story lines and concepts which are made relevant within the particular discursive practice in which they are positioned. At least a possibility of notional choice is*

inevitably involved because there are many and contradictory discursive practices that each person could engage in (Davies B, 1990, p. 4).” Davies legt in dit citaat uit dat subjectiviteit en de mate van eigen keuzes van een persoon invloed kan hebben op de positionering en de ideeën en beelden een individu heeft van de wereld. Deze wisselwerking is ingewikkeld en zal aan de hand van twee verschillende invalshoeken worden uitgelegd.

1.41 Positionering op maatschappelijk niveau

1.411 Discours

Behalve de positie die een persoon inneemt in de maatschappij is ook het maatschappelijke discours waarin hij/zij beweegt van belang voor de mate waarin de positie een negatieve of positieve invloed heeft op een individu (Mahli, 2009, p. 259). In dit geval gaat het om het discours van de omgeving van het onderzoeksveld waarover we spreken en niet het wetenschappelijke postmoderne discours. Allereerst wil ik beginnen met de uitleg van de rol van het discours waarin een individu opgroeit en zich ontplooit. Een discours is een frame waarin bepaalde normen, waarden, gedachtestromen en regels die in een samenleving overheersen aan de orde komen. Een discours is geen sterk afgebakend geheel maar is net als Appadurai(1999) verwoordt een landschap dat op verschillende plaatsen in verschillende 'diktes' voor kan komen. Een discours kan wel gevormd worden binnen een gedeelde geschiedenis. Daarom is de omgeving van een individu erg belangrijk voor de toevoer en vorming van ideeën van tijd en plaats. Davies(1990) gaat uit van een geïnstitutionaliseerd gebruik van taal en symbolen waarbij de instituties op zowel cultuur en politiek van toepassing zijn. Een discours is van toepassing op verschillende schalen zoals bij kleine groepen, culturele en politieke instituties en in taal. De relatie tussen positionering en discours is belangrijk omdat dit de manier van denken vorm geeft waarin een bepaald persoon zijn of haar omgeving ziet. De manier waarop een persoon binnen zijn omgeving beweegt heeft invloed op de toevoer van ideeën en invloeden in het denken van het individu zelf. In mijn onderzoek is daarom het hoofdstuk context erg belangrijk om mijn informanten in hun eigen omgeving te kunnen plaatsen. De geschiedenis van Turkije bijvoorbeeld heeft invloed op de manier waarop er over moderniteit wordt gedacht en de mate van denken over

moderniteit.

1.412 Sociale positionering en identiteit

Naast het belang van het discours is ook de positie die een individu inneemt in een maatschappij van belang. Als er onderzoek gedaan wordt naar de combinatie van positionering, subjectiviteit en de maatschappij die hier een rol in speelt is het van belang een verbinding te maken tussen positionering op individueel niveau en maatschappelijk niveau. Lindemann(2007) is een vooraanstaande socioloog die 'sociale positionering' heeft bestudeert. Zij gaat ervan uit dat men zich binnen een maatschappij binnen verschillende posities stationeert. Ze hanteert de frames van Weber en Bourdieu om de maatschappelijke lagen in kaart te brengen. Zo zijn er verschillende niveaus en bepalingen van positie. Identiteit is ook een bepaalde vorm van maatschappelijke positie en is daarbij een belangrijk begrip. Een individu heeft een bepaalde positie ten opzichte van zijn of haar omgeving. Er zijn verschillende lagen die hierin een rol spelen. Deze zijn op te delen in: klasse, niveau's van werk, gender, etnische groepen, ideologische groepen en religieuze groepen (Lindeman, 2007, Mahli, 2009) Identiteit speelt zich niet slechts op een niveau af. Een individu wordt dus bepaald ten opzichte van netwerken, identificaties en de manier waarop een individu zich tussen verschillende lagen in de samenleving beweegt. (Venn & Terranova 2009). De construeering van identiteit is afhankelijk van de ander, de positie ten opzichte van de ander en van het individu zelf.

Lindemann (2007) maakt een scheiding tussen *ascribed* en *achieved* status. Waarbij ze de mobiliteit tussen deze verschillende lagen van de samenleving scheidt in; aan de ene kant de lagen waarin men zelf kan schuiven en aan de andere kant aangeboren onveranderlijke lagen. Deze 'hokjes' of verschillende niveaus binnen de samenleving zijn van invloed op de manier waarop een individu over zijn of haar eigen identiteit denkt en over de identiteit van een ander. Een individu wordt geplaatst of plaatst zichzelf binnen bepaalde posities en contexten door bijvoorbeeld werk of sociale netwerken. (Mahli, 2009) Bij een *achieved* status kan een individu 'kiezen' om een student te zijn. Ook de omgeving en de personen in de omgeving kan het individu, na zich in een bepaalde groep te hebben geplaatst, makkelijker plaatsten en

hierop reageren door het individu zo te benaderen dat deze bij zijn of haar positie past. Hiervan wordt een specifiek voorbeeld gegeven van twee informanten in het eerste empirische hoofdstuk. Hierbij wordt weergegeven hoe men over de ánder denkt en zo een mening vormt over wat wel en niet modern is.

Identiteit kan als concept gehanteerd worden in de vorm van 'etnische identiteit', 'religieuze identiteit', 'nationale identiteit', bepaalde groepen of een bepaalde 'sociale status' en gaat uit van de positie die een individu inneemt in de wereld (Lindemann 2007). Dit bestaat uit een toegeschreven kenmerk van buitenaf dat al met de geboorte van het individu min of meer vast staat, maar waar het individu ook zelf invloed op kan uitoefenen (Søkefeld 1999; Wong 2005; Eriksen, 2002). Naast dat identiteit vaak vanaf de geboorte is meegegeven heeft het ook een collectief component. De identiteit is niet iets dat één individu ontwikkeld maar is een samenbundeling van verschillende ideeën en verbanden van meerdere individuen. Søkefeld stelt dat: *'Individuals draw on different cultural resources and structures and recast and transform available and organized social positions to shape their subjectivities.'* (Søkefeld 1999) Hij bedoelt hiermee dat één individu een deel is van een groter geheel en neemt op deze manier de ideeën en de visie over van het grotere geheel. Zoals bijvoorbeeld hoe iemand moderniteit voor zich ziet.

1.413 Nationalisme

Nationalisme is een voorbeeld van een identiteit die gedeeld wordt met een zeer grote groep. Het is meer nog dan etnische identiteit, een identiteit die buiten het individu kunstmatig is geconstrueerd en wordt opgelegd. Het proces speelt zich af op zowel macro niveau als op micro niveau (Eriksen 2002). Een voorbeeld is de historische geschiedenis van Turkije en de kunstmatig opgelegde Turkse identiteit. Atatürk heeft na de splitsing van het Ottomaanse rijk een Turkse identiteit gestimuleerd. Dit deed hij aan de hand van oorlogen tegen het buitenland en interne veranderingen zoals het verwijderen van 'buitenlandse' woorden uit de taal. Door middel van een gemeenschappelijke historie en een eigen taal is kan een nationale identiteit die voordien nauwelijks bestond ontstaan (Anderson, 1983). Dit is ook het geval bij de Turkse identiteit. Deze 'kunstmatige' vorming van identiteit heeft invloed gehad op hoe

subjectiviteit wordt gevormd. En speelt daarom dus ook op micro/ persoonlijk niveau af.

Het idee van een natie is gebaseerd op een verbeelde gemeenschappelijke identiteit. Het nationalisme is pas opgekomen aan het eind van de achttiende eeuw. Echter de natie-staat werd pas na de jaren twintig als het gangbare politieke orgaan gezien (Anderson 1983). De Turkse staat is kunstmatig in het leven gebracht aan de hand van de ideeën van Atatürk. Het beeld van 'de Turk' en wat het betekend om een Turk te zijn is vanuit de overheid geconstrueerd om een band te vormen met de hele gemeenschap binnen het Turkse territorium. Omdat dit een belangrijke rol speelt ga ik hier dieper op in in het context hoofdstuk. Bij het nationalisme is er een extra component dat de invloed op een individu vergroot. Omdat het nationalistische gedachtegoed ontstaat vanuit een staat, een afgebakend territorium kan de staat ook invloed uitoefenen op de informatievoorziening en de visie van het individu op de wereld en in dit geval moderniteit. De Turkse overheid heeft invloed op de 'imagined community' zoals Anderson dat noemt in zijn boek "imagined communities" omdat de overheid de informatiestroom kan controleren (Anderson 1983). De constructie van 'de ander' kan voor een deel gemanipuleerd worden door de overheid naar de inzichten van het Turks nationalisme. Nationalisme is een collectieve identiteit. Deze overkoepelende identiteit heeft invloed op het individu en op het beeld dat het individu heeft van zichzelf in de wereld.

Ook zijn er verschillende andere identiteiten waar te nemen in Istanbul. Op grond van religie, etnische afkomst en politieke voorkeur zijn er verschillende dichotomieën te maken: Alevieten-Soennieten, Koerden-Turken en Seculartisten-Islamisten. In mijn empirische hoofdstukken heb ik de nadruk gelegd op de dichotomie tussen gelovigen en niet gelovigen. Deze dichotomie was het meest prominent aanwezig.

Zoals ik hierboven heb aangetoond, is de omgeving waarin een individu zich beweegt van belang bij de vorming van een beeld van de werkelijkheid. De Turkse studenten in Istanbul plaatsen zich door zich te bewegen in een bepaalde omgeving en een bepaald discours op een bepaalde wijze in de wereld. Het referentiekader van de studenten is hier van afhankelijk. Het proces van identiteitsvorming gaat voor een deel bewust, maar ook voor een deel onbewust. Zo hebben ze er waarschijnlijk voor gekozen te studeren aan een Universiteit in Istanbul en

actief lid bij een vereniging te zijn. Ook kiezen ze er zelf voor welke kranten, tijdschriften en programma's ze raadplegen.

Kort samengevat de verschillende discourses waarbinnen individuen zich begeven hebben zij niet altijd bewust gekozen. Er zijn situatie gebonden factoren die de studenten zelf niet kunnen sturen. Zo hebben zij ook allen een culturele en historische bagage meegenomen vanuit hun jeugd en worden ze onbewust beïnvloed door de opinies en visies van de groepen waarin zij zich bewegen. Ook moeten de individuen zich aanpassen aan de snelle sociale en maatschappelijke veranderingen in hun omgeving. Dit kan leiden tot een verandering in identificatie met een groep. De mate waarin de ideeën van een groep van invloed zijn op een individu is afhankelijk van de mate waarin het individu zich identificeert met deze groep.

1.42 Positionering op individueel niveau

Omdat de subjectiviteit een belangrijke rol speelt bij positionering en andersom ga ik dieper in op de betekenis van dit concept. De visie van een individu is niet slechts afhankelijk van de identiteit, de discourses of sociale lagen waarin deze zich beweegt. Een persoon heeft de capaciteit een eigen mening te vormen en in actie te komen aan de hand van *agency*, ervaringen én gebeurtenissen in de omgeving. Anders gezegd: *“(the)(...) culturally religiously produced subject is defined not only by a particular position in a social, economic, and religious matrix, but by a complex subjectivity, a complex set of feelings and fears, which are central to the whole argument. (Ortner, 2005, p 37)* Volgens de theorie van Brockmeier(2009) wordt er gesteld dat een persoon aan de hand van ervaringen van een subject en de informatie die hij/zij heeft opgeslagen tijdens zijn leven op een bepaalde manier rangschikt en dat er op deze manier subjectiviteit wordt gevormd. In dit hoofdstuk zal ik ingaan op de conceptualisering van subjectiviteit.

1.421 Subjectiviteit

De subjectiviteit van een individu is een belangrijk aspect bij het geven van een betekenis aan

de werkelijkheid. Subjectiviteit is een algemeen begrip voor een groot scala aan invloeden en betekenissen van een mens. Het is moeilijk de verschillende lagen waaruit subjectiviteit bestaat te ontrafelen. Onderzoekers zoals Lacan, Brenneis, Lovlie, Koffka, Søkefeld, Venn en De Kruijf hanteren verschillende betekenissen en onderliggende theorieën van het concept. De Kruijf geeft in zijn proefschrift over subjectivity van East Indian's een werkbare definitie van subjectiviteit. Hij stelt: *“to be more precise, the East Indian interpretation or concept of the self, and accordingly, context appropriate behavior, depends upon one's interpretation or concept of the other and the relationship between the self and that other and in a particular setting”* (De Kruijf 2006: 207). Subjectiviteit is de manier waarop een individu zichzelf ziet in de wereld en hoe de persoon de wereld ziet. De relatie tussen het individu en de wereld is relationeel. De ervaringen van een individu helpen bij de vorming van een beeld van zijn of haar werkelijkheid. Ook is de manier waarop een persoon de ander ziet en daarmee zichzelf vergelijkt belangrijk. Juist door iemand anders, anders te maken wordt er nagedacht over jezelf.

Om subjectiviteit visueel te maken is er een model binnen de antropologie geïntroduceerd door Don Brenneis; het zo genoemde laminerings-model (Hollandet al 2000: 131). Het model laat zien hoe de visie van een persoon is opgebouwd uit verschillende lagen van ervaringen die over elkaar heen liggen. Bij ervaringen verstaan zij in dit geval zowel sociale constructies als gebeurtenissen uit iemands leven. Ik neem het voorbeeld uit het artikel van Holland en Leander (2009) om dit model beter uit te leggen. Zij geven het voorbeeld van een rijbewijs. Deze bestaat uit een papieren laag met de gegevens van de rijbewijshouder en daarop een laag met de pasfoto. Daaromheen zijn verschillende lagen plastic aangebracht. Afzonderlijk van elkaar hebben de verschillende lagen een andere betekenis en doel, maar als zij samengevoegd worden, worden zij een officieel document waarmee er legaal in een auto gereden mag worden. De persoon draagt verschillende ervaringen (lagen) met zich mee. Niet alle ervaringen zijn even goed van toepassing of belangrijk. Alle ervaringen bij elkaar en alle ondoorzichtige en overlappende delen die er ontstaan, zorgen voor een unieke samenstelling van ervaringen. Er komen steeds meer ervaringen bij. Oude ervaringen vallen soms weg op de achtergrond, nieuwe vallen soms extra op. Een persoon verwerkt alle ervaringen op een andere manier. In mijn empirische hoofdstukken laat ik zien dat omdat Öykü en Yasemin een verschil in achtergrond en ervaring hebben met de omgeving, dit van invloed is op de

verschillen tussen de constructies van moderniteit.

Nordtug(2004) hanteert een andere theorie van subjectiviteit dat als aanvulling kan gelden op het model van Brenneis. In haar essay "*Subjectivity as an unlimited semiosis: Lacan and Pierce*" introduceert ze een theorie die bestaat uit een combinatie van de theorieën van Lacan en Lovlie en Pierce. Deze theorieën komen uit de psychoanalyse en gaan in op het post-structurele karakter van subjectiviteit. De theorie laat zien dat de invloeden op het beeld dat iemand van zichzelf heeft in de wereld verder gaan dan enkel de socio-culturele en historische context van een persoon (Nordtug 2004). Lacan stelt dat de persoon zichzelf in de wereld ziet zoals een buitenstaander de persoon in de wereld kan zien. Lovlie stelt dat subjectiviteit buiten de persoon zich afspeelt. de persoon benadert zichzelf van buitenaf en is alsof de persoon zichzelf leest zoals iemand buiten hem een persoon zou kunnen lezen. De interpretatie van subjectiviteit ligt aan de 'lezer'. Kortom als een individu naar zichzelf kijkt ziet hij of zij de wereld door de ogen van een ander.

Deze theorieën van Lovlie en Lacan kunnen beter weergegeven door middel van een metafoor die door Brockmeier(2009) wordt gebruikt om de post-structurele benadering van subjectiviteit te verduidelijken. Hij laat dit zien aan de hand van de metafoor "De mailbox van Koffka" (Brockmeier, 2009). Een brievenbus heeft als functie het ontvangen van brieven zoals de functie van een persoon is om ervaringen en informatie te ontvangen en te verwerken. De aanvulling op het model van Brenneis is het vragende karakter van de persoon om ervaringen en informatie. Zoals een brievenbus erom vraagt brieven te ontvangen. Een persoon zal bepaalde ervaringen en informatie niet benaderen in zijn leven of er niet voor open staan bepaalde informatie te ontvangen. Er vind dus een voorselectie plaats. Deze invloeden worden dan niet meegenomen in de vorming van een visie op moderniteit. De ervaringen en informatie die wel door de selectie komt wordt gerangschikt op een subjectieve manier. Door het samenweven van de theorieën en modellen van de verschillende onderzoekers komen we tot een post-structurele constructie van subjectiviteit waarbij situatie, interactie met de omgeving en de selectiviteit van de persoon worden meegenomen.

1.422 Agency

Wat de persoon hier vervolgens mee doet is afhankelijk van de mate van *agency*; de capaciteit voor actie dat bestaat uit een dialoog tussen individu, subjectiviteit en omgeving (Brockmeier, 2009). Een individu kan in een bepaalde omgeving geremd worden zijn of haar ideeën, wensen en dromen te uiten. Het verschilt per persoon hoe groot de vrijheid is om architect te zijn van zijn of haar eigen leven. Ook moet er aangegeven worden dat *agency* ook betrekking heeft op de informatie toegankelijkheid van de omgeving. Het manipulatieve vermogen van nationalisme bijvoorbeeld heeft inbreuk op de vrijheid van het creëren van een wereldbeeld. Ook de verwerking van invloeden van buitenaf en het selecteren hiervan is onderhevig aan de mate van *agency*. Het brein dat deze informatie en ervaringen verwerkt is per individu verschillend. Een persoon kan ideeën hebben over de wereld om zich heen, maar als dit niet wordt geaccepteerd in de omgeving dan zal het individu daar op een andere manier mee omgaan en anders na gaan denken over het beeld dat hij/zij heeft van de wereld om hen heen.

1.431 'Moderniteitschronotope'

Het interessante aan het beeld dat men heeft van moderniteit is dat het veel zegt over waar men naar streeft en wat men afwijst. Moderniteit beslaat een betekenis van vooruitgang, ontwikkeling en verandering. In het Turks wordt moderniteit ook vertaald met 'innovatie', 'verandering', 'vernieuwing', 'up-to-date-ness' en 'hedendaagsheid'. In mijn thesis wil ik mij oriënteren op moderniteit en de construering hiervan. In de literatuur komt moderniteit voor als construct waarbij plaats en tijd een belangrijke rol spelen. Omdat moderniteit een construct is wat betekend dat het in de hedendaagse context wordt gevormd aan de hand van verschillende factoren, heeft moderniteit als *chronotope* een betere lading. Het begrip *chronotope* houdt in dat het concept plaatsvindt in een dimensie van tijd en ruimte. 'Moderniteitschronotope' wordt als een soort '*spatial metaphor*' (leander, 2004, p. 191) gebruikt. Verder gebruik ik de begrippen tijd en plaats in de brede zin van het woord. Met 'plaats' worden alle sociaal geconstrueerde plekken bedoeld. Hier kunnen netwerken, instituties, groeperingen en regio's onder vallen. Met 'tijd' wordt de perceptie van tijd bedoeld zoals ouderwets en hedendaags. Dus ook de sociaal geconstrueerde tijd. Het begrip *chronotope* komt uit de literatuurtheorie door Bakhtin (1981) waar moderniteit als *narrative*, verhalend en veranderend per situatie en subjectief wordt benaderd (Leander, 2004, 191)

Daarom spreek ik zelf graag over '*chronotope modernities*', omdat hierin naar voren komt dat het een '*chronotopisch*' concept is, waarmee wordt bedoeld dat het een aaneenschakeling van plekken en tijden is waartussen vergeleken kan worden, en belang wordt gehecht aan de tijd, ruimte en personen waarbij deze wordt geconstrueerd.

1.432 Verschillende moderniteiten

De maatschappelijke en individuele positie en de manier waarop men naar de wereld kijkt is van invloed op hoe men moderniteit ziet en hoe men er naar streeft. Anders gezegd: *“Chronotope analysis advances our understanding of positioning as a practice of identity by making evident how typified or generic forms of time-space are used by individuals to form subjectivities, interpret others, and construct relationships.”* (Leander, 2004, p 192) Hillary Parsons Dick (2010) laat in haar essay zien dat de *moderniteitschronotope* beïnvloed wordt door de omgeving en dan voor een deel door de opgelegde identiteiten en media van de Mexicaanse staat omdat moderniteit in Mexico vaak wordt gebruikt in slogans, beleid, nationalisme, en publieke domeinen als scholen en ziekenhuizen. (Castellanos 2007 uit Parsons Dick, 2010, p 278) Moderniteit is een cultureel concept en is onderhevig aan mondiale en lokale processen. Zo is de positie van een land belangrijk en de gedeelde geschiedenis als de subjectieve interpretatie van de omgeving. *“That is, this chronotope, like any chronotope, projects not only a representation of space-time but also an imaginative sociology”* (Parsons Dick uit Comaroff, Comaroff 2010, p 277) *Chronotope modernities* maken een koppeling tussen verschillende individuen en mondiale processen (Parson Dick, 2010). Aan de hand het 'narratief' beeld dat men heeft van moderniteit is het mogelijk om de verhouding tussen de positionering van een individu en beeldvorming te begrijpen. Anders gezegd door Deeb: *“The concept of modern-ness is used as a value-laden comparison, in relation to people's ideas about themselves, others, progress, and historical moments that hinge around encounters with global and local power and difference.”* (Deeb, p. 229)

Denken over moderniteit komt dus voor in verschillende vormen. Een van die vormen is herkenbaar voor wat ik heb waargenomen rondom mijn Turkse informanten. De moderniteit waar niet het verwesteren van de samenleving centraal staat maar waarbij rationalisering

centraal staat. Lara Deeb(2006, p. 22) heeft onderzoek naar moderniteit in Libanon gedaan en beschrijft in haar boek dat moderniteit niet slechts een product is van het westen. Het westerse discours van het moderniteit staat voor technologische ontwikkeling, consumentisme, kapitalisme, secularisering, individualisering en rationalisering (Deeb,2006, p.22) In Libanon ziet zij een ander discours van moderniteit. In Libanon komt zij tot een conclusie dat in Libanon in moderniteitschronotopen rationalisering van geloofsovertuiging en een inclusieve benadering van moderniteit waarin religie een plaats heeft van belang is. Zij geeft als argument dat er in Libanon een eigen moderniteit past die mee gaat met het tijdsbeeld en het discours dat daar overheerst. Turkije, anders dan Libanon ligt geografisch gelegen tussen Azië, het Midden-Oosten, en Europa. Turkije is daarom onderhevig aan zowel religieuze stromingen die voornamelijk uit het midden-oosten en Azië komen en het kapitalistische en verlichte gedachtengoed van Europa. Een informant Suayp vertelde letterlijk dat Turkije het centrum was van de wereld en dat het land tussen twee totaal verschillende ideologieën lag. Deze mix zorgt er voor dat binnen het land verschillende mengsels van ideeën, meningen en visies op moderniteit zijn ontstaan.

Een andere visie van moderniteit wordt verteld in het artikel van Leander (2004) Hij vertelt dat in Mexico zijn informanten de vergelijking trokken met 'teruggaan' en 'voortgang' waarbij sommigen intensivering en terugkomen van traditionele normen, waarden en gewoontes als 'teruggaan' zien terwijl anderen dat juist een vorm van modernisering vonden omdat hierdoor het leven meer betekenis kreeg. Een voorbeeld hiervan was het hebben van 'tijd' voor vrienden en familie, in plaats van de gejaagdheid.

Verschillende posities resulteert in verschillende visies. In de empirische hoofdstukken zal ik mij dan ook richten op deze waarnemen en testen in hoeverre de waarneming van Deeb(2007) overeenkomt met het *moderniteitschronotope* van de Turkse studenten en in hoeverre dit zal verschillen. Wat Deeb(2007) niet meeneemt in haar verhaal zijn de verschillen in moderniteit binnen een bepaalde context. In Istanbul is het van belang om te erkennen dat er verschillende 'moderniteiten' samenleven in een stad waar verschillende subjectiviteiten bij elkaar komen.

1.6 Conclusie

Om dit hoofdstuk af te sluiten begin ik met moderniteit als complex concept dat in een land, Turkije, waar mondialisering zijn invloeden en gevolgen samenbrengt belangrijk is om te onderzoeken. Deze complexiteit van een concept past binnen het post-moderne wetenschappelijke discours van de Culturele Antropologie. Omdat moderniteit een complex begrip is dat eigenlijk ook een nadruk moet leggen op de tijd en ruimte dimensies heb ik er voor gekozen om moderniteit als *moderniteitchronotope* te gebruiken. De stad Istanbul is een goede plek om dit te onderzoeken want in Istanbul bestaan er verschillende visies op moderniteit naast elkaar.

Ik laat aan de hand van verschillende theorieën het verschil zien tussen maatschappelijke en individuele positionering en hoe positionering invloed kan hebben op de vorming van moderniteit. Aan de hand van theorieën vanuit de genderstudies, sociologie en psychologie breng ik de manier waarop er gedacht wordt over maatschappelijke positionering in kaart. Dit kader gaat in op het discours van de omgeving waarin een individu leeft en op de sociale positie waarin deze zich begeeft in een maatschappij. Een individu heeft hierbij voor een deel de keuze om zich te laten leiden door de ideeën en opinies van zijn of haar omgeving. Dit kan invloed hebben op hoe er over moderniteit kan worden gedacht. Naast maatschappelijke positie is er ook een individuele positie. Deze gaat meer in op de subjectiviteit van een persoon. Hiermee wordt de complexiteit van de visie van een persoon door verschillende lagen van alle opgeslagen ervaringen en directe omgevingsinvloeden mee bedoeld. Ik heb dit aan de hand van een lamineringsmodel en Kofka's brievenbuis laten zien. Ook deze individuele subjectieve manier waarop men de wereld om zich heen betekenis geeft is van invloed op de manier waarop een *moderniteitschronotope* wordt gemaakt.

2. Context en discourse

“Als ik samen met Argen, mijn plaatselijke contactpersoon, de weg naar beneden loop naar het studentencomplex waar ik tijdens mijn veldwerkperiode zal vertoeven zie ik al twee rode vlaggen hangen met een witte wassende maan en eveneens een witte ster erop. Het nationale symbool voor Turkije. Ik loop naar beneden en zet mijn eerste stap in de deuropening van het studentencomplex. Sabiha Hanim Orgenci Jurdu staat er boven de deur. Aan mijn linkerkant in de gang hangt een gouden masker, het lijkt op een gezicht van een bekende. Ik begreep niet gelijk wie het was. Daarna draaide ik me om en aan mijn rechterzijde was een deur met een kamertje van de huismanager erachter. Door een raampje kon ik naar binnen kijken. De manager was een stevige Turkse vrouw met een moederlijk gezicht. Achter haar bureau hing aan de muur een grote poster van Atatürk. onder het opgeheven hoofd van de nationale held stond “Ik ben trots om een Turk te zijn” in het Turks met kleine letters. Daaronder stond een handtekening van Atatürk. Ik denk weer aan het masker en het wordt mij al gelijk duidelijk...”

2.1 Het centrum van de wereld.

In het vorige hoofdstuk werd het belang van de contextuele factoren en discours op de vorming van een moderniteit aan de hand van een theoretisch frame. Er is een spanningsveld tussen de maatschappelijke-mondiale omgeving en de persoonlijke context van een individu. Als 'centrum' van de wereld (gelegen tussen het westen en het oosten) neemt Turkije een interessante plek in in het wereldtoneel. Het land is rijk aan historie en heeft in de geschiedenis met grote veranderingen te kampen gehad. De natie-staat is ontstaan vanuit de brokstukken van het Osmaanse rijk. De leider in dit proces van opbouw was Mustafa Kemal Atatürk en zijn aanhangers de 'Kemalisten'. Hij heeft het Turkse grondgebied na een lange bestuursperiode van het traditionele/ religieuze Osmaanse rijk veranderd tot een seculiere/moderne natie-staat. Een eigen Turkse identiteit werd gevormd waarbij religie niet meer de voornaamste scheidingslijn betrof, maar etniciteit. Sinds 1923 heeft de Turkse Republiek een officiële naam in de lijst van de naties en streeft het land naar ontwikkeling, moderniteit en het verlichtingsideaal. Omdat moderniteit een belangrijke rol heeft gespeeld bij het vormen en behouden van de Turkse Republiek is het van belang hier met een kritisch oog naar te kijken. In dit hoofdstuk zal ik een antwoord geven op de vraag: ‘Hoe ziet de stad Istanbul eruit en hoe zijn de studenten gepositioneerd?’

2.2 De hervorming

De westerse filosofie van de Verlichting speelt een grote rol in de verandering op politiek, economisch en cultureel. Atatürks streefde naar een samenleving die gelijk stond aan een verwesterde, ontwikkelde samenleving. Het Osmaanse rijk voor de val had een sterke en rijke Islamitische geschiedenis. Het merendeel van de Turken waren ook Islamitisch. Volgens een milletsysteem was er binnen het bestel mogelijkheden om vrij te zijn in de keuze van religie. Er waren mogelijkheden voor grote groepen die Grieks orthodox, Armeens orthodox en Joods waren. Deze groepen hadden tijdens de periode van het Osmaanse rijk minder privileges een ander rechtssysteem en moesten meer belasting betalen, maar hadden wel de vrijheid van religie. De Turkse staat is gegrond op een lange geschiedenis van religieuze overtuigingen (Keyman, 2007, p.220). Maar dankzij Atatürk is het een geseclariseerde staat waarbij kerk en staat gescheiden horen te zijn. De secularisering van Turkije bestaat uit een aantal veranderingen in de maatschappij. Ten eerste is dat een structurele differentiatie van sociale plaatsen. Dit kun je zien in het scheiden van religie, politiek, economie en cultuur. Ten tweede is dat de privatisering van religie een verandering van het publieke domein naar privé domein. Ten derde is dit de verlaging van de religieus geloof, religieuze groepen en instituties (Casanova in Keyman, 2007, p. 218)

De secularisering van een sterk religieus gewortelde samenleving brengt problemen met zich mee. Keyman spreekt over het verschil tussen objectieve secularisering en subjectieve secularisering. Hierbij maakt hij onderscheid in de institutionele secularisering zoals scheiding van kerk en staat en het denken over secularisering en het accepteren ervan. De Islam wordt niet slechts als religie gezien door meesten bijvoorbeeld. Een Islamitische informant zei tegen mij “De Islam is niet een religie het is een lifestyle.” Dus een echte scheiding wordt onder de bevolking niet altijd zo gezien.

Bovendien is het achterhaald om de scheiding van kerk en staat en het verdwijnen van religie als een product van moderniteit te zien. Na de jaren '90 ontstond er een intensivering van religieuze invloeden in de economie, politiek en de Turkse cultuur. De politieke invloeden van de Islam zijn te zien door de opkomende politieke partijen zoals de AKP die zijn

opgericht vanuit een Islamitische ondergrond. De economische invloeden zijn terug te zien in de stijging van kleine en midden-grote ondernemingen die aan de hand van een 'powerful network based upon trust relations' worden onderhouden. En als laatste de invloed van religie in de cultuur is terug te zien in de erkennings-vraagstukken die in een hoog vaandel in de media worden beheert zoals bijvoorbeeld de discussie over het dragen van een hoofddoek in een publieke instelling of niet (Keyman, 2007, p. 216-217).

Hoewel het moderniteits-ideaal is ontstaan vanuit het westerse denken is er door middel van invloeden van de Ottomaanse/religieuze historie een eigen idee van moderniteit ontstaan waarin religie wel een plaats heeft. Omdat er verschillende groepen zijn binnen de Turkse samenleving heeft ook moderniteit een spreiding ondervonden. Zoals ik als zijn waren er tijdens het Osmaanse rijk al bevolkingsgroepen die een andere religie dan de Islam aanhangen. Er zijn ook andere etniciteit binnen het Turkse territorium. De Koerden, ook wel BergTukren genoemd. Deze bevolkingsgroep bestaat uit minimaal 13 miljoen. Er zijn bewegingen binnen deze groep om een eigen territorium voor Koerden te krijgen (Gelner, D & Schweder, J 2004). Verschillende subjectiviteiten leven er naast elkaar. Verschillen in etniciteit en religie.

2.3 Media

Turkije zelf heeft een rijke schat aan literatuur en dichtkunst maar ook buitenlandse vormen van literatuur worden gelezen door de studenten. Vaak weliswaar vertaalde literatuur. Zo wordt er literatuur afkomstig uit Rusland, Amerika en Europa gelezen. Vaak zie ik thema's over het communisme en het kapitalisme in deze literatuur naar voren komen. Ook zijn binnen de Turkse literatuur zijn de stripverhalen waarin soms politieke grappen worden gemaakt erg populair.

De kranten worden vaak gelezen met een behoudendheid in het vertrouwen van de waarheidsgetrouwheid van de kranten. De media heeft weinig politieke boodschap over de EU of de teksten worden met een vinger zout genomen als het gelezen wordt. De informatie over Europa is vergeleken de informatie over gebeurtenissen in het land zelf minimaal. Per

krant zijn er gemiddeld 3 berichtjes over Europa of de Europese Unie. De meningen over Europa gaan niet verder dan wat one-liners. Ze geven aan er niet veel over na te denken aangezien er al genoeg informatie is over Turkije zelf. Het land kampt met genoeg eigen problemen en soms wordt er zelfs gezien dat Turkije het centrum van de wereld is. Wat wel veel aandacht krijgt is het Turks nationalisme en de liefde voor het land. Dit thema manifesteert zich overal op verschillende gebieden. De steeds terugkomende tekens van het Turks nationalisme zijn te zien op de vlaggen van Turkije op elke straathoek. Het aanprijzen van banen bij de overheid, de examens die daarvoor afgelegd moeten worden en de vele reclames hierover op billboards zijn overal te herkennen. Ook was het verplicht voor elk schoolkind de lofrede van Atatürk iedere ochtend op te zeggen.

2.4 Istanbul

Ook Istanbul zelf speelt een belangrijke rol in dit onderzoek. Een samensmelting van verschillende culturen is te zien in deze stad. Istanbul is een historische stad en heeft door de eeuwen heen een verscheidenheid aan culturen meegemaakt. Er loopt een rivier door de stad, de Bosporus die de stad opgedeeld in de Aziatische kant en de Europese kant. Mijn informanten bestaan grotendeels uit studenten. De studenten in Istanbul komen vaak van ver in het land naar de Universiteiten in Istanbul. Ze situeren zich als het lukt zo dicht mogelijk bij de Universiteiten in de buurt. Degene die geen familie of appartement in Istanbul hebben wonen in hostels speciaal voor studenten. Vaak wonen de meiden en de jongens gescheiden in deze hostels. Deze hostels bieden bescherming voor de jong adolescenten en zorgen ervoor dat er op de studenten wordt gelet. Slechts enkelen wagen het in een appartement te zitten met een groep jongeren.

Over het algemeen kan ik zeggen dat de sociaal/economische achtergrond van de Turkse studenten over het algemeen erg verschilt. Istanbul is een mengelmooie van verschillende lagen van de samenleving en mensen uit verschillende gebieden in Turkije. Vaak komt het voor dat minstens één van de ouders van de informanten geschoold is aan een universiteit. De kwaliteit van de universiteit is moeilijk in te schatten. In Turkije wordt geen verschil gemaakt tussen HBO en Universiteit. Ook praktische opleidingen worden gegeven aan een

universiteit. Hoewel er verschillen in de economische ladder zijn, zijn er ook verschillen in religieuze achtergrond en geloofsovertuigingen van de studenten.

Turkije ligt tussen het midden oosten en Europa. Omdat Europa en het midden-oosten zeer explicite en verschillende culturele normen en waarden en verschillende geschiedissen met zich meedragen neemt Turkije een centrale positie in. Met de religieuze overtuiging, de Islam, doe voornamelijk vanuit het midden-oosten wordt gestimuleerd en het kapitalistische economische systeem en secularisatie dat vanuit het westen wordt gestimuleerd resulteert in een mix van culturen. Dit mondt uit in verschillende opinies en keuzes van de bewoners van Turkije. Ieder kiest zijn eigen weg in deze complexiteit. En zo ontstaan er verschillende visies op moderniteit.

3 Empirisch hoofdstuk 1 De conceptualisering van moderniteit.

In de empirische hoofdstukken worden de gegevens die ik heb verzameld tijdens mijn veldwerk gekoppeld aan het theoretisch kader dat ik hoofdstuk 2 heb geschetst aan de hand van theorieën over maatschappelijke en individuele positionering. In dit eerste empirische hoofdstuk wil ik ingaan op de conceptualisering van moderniteit onder mijn informanten. Ik heb ervoor gekozen twee verschillende moderniteiten te onderzoeken, namelijk de rationele moderniteit en de globaliserende moderniteit.. Deze verschillen waren het meest opvallend tijdens mijn veldwerk periode. Ook wordt het door de Turkse gemeenschap als een verschil binnen de gemeenschap erkend, zoals ik in het context hoofdstuk heb laten zien door de stromingen tussen secularisme en de terugkomst van de Islam in Turkije te benoemen. Dat stelt mij in staat een scheiding te kunnen maken tussen twee verschillende groepen. Hoewel deze scheiding soms wordt aangeduid met een dichotomie tussen Secularisten en Islamisten, is dit niet de namen die ik er aan wil geven. Deze twee concepten hebben niet dezelfde lading als wat de scheiding betekend. Er is geen duidelijke scheiding tussen mensen die een seculiere staat willen of mensen die een Islamitische staat willen, maar er is wel een verschil in de manier waarop men denkt over vooruitgang en traditionele normen en waarden. Ik zal in dit hoofdstuk een antwoord geven op de vraag: Hoe vindt de conceptualisering van moderniteit plaats?

“Ik kom net thuis in mijn studentencomplex na een lange nacht bij Deniz. Er was een ruzie de afgelopen nacht tussen een stelletje dat ook bleef slapen. Er was die avond een feestje met vriendinnen van Öykü waarvan Deniz er een is. Er werd raki geschonken en wat gekletst, maar het liep niet zo luchtig af zoals het begonnen was. Het stelletje was de hele nacht door ruzie aan het maken. Het meisje, moslima, was kwaad op de jongen dat hij teveel alcohol had gedronken en haar te weinig aandacht gaf. De jongen werd moe van het 'gezeur' van haar. hij verbrak midden in de nacht hun relatie maar had hier de volgende ochtend spijt van. Het was een vermoeiende nacht en ik kwam thuis. Mijn kamergenoot yasemin vroeg wat er was en ik vertelde het hele verhaal. yasemin is een vrome moslima en werkt net een jaar bij het postkantoor. Ze studeerde een jaar geleden af aan de Universiteit in Ankara met Statistiek. Na

haar opleiding is zij naar Istanbul verhuisd om een goede baan als 'civil servant' (in dienst van de overheid) te vinden. Deze baan had ze gevonden, maar ze was er nog steeds niet tevreden over. Toen ik haar net leerde kennen vertelde ze me dat ze liever uitdagender werk zou willen doen, maar dat dit moeilijk te vinden was. In Ankara droeg zij altijd een hoofddoek in het openbaar en nog steeds als zij naar familie op bezoek gaat knoopt zij een zijden sjaal om. In Istanbul echter draagt zij er geen omdat ze het niet fijn vindt er vaak vragen over te krijgen en omdat het voelt alsof er de hele tijd over wordt geroddeld achter haar rug om. In Istanbul is het volgens yasemin niet helemaal geaccepteerd een hoofddoek te dragen.

Ook yasemin heeft net als anderen die ik erover heb gesproken een fase gehad waarin zij kritisch stond tegenover haar geloof. Zij heeft toen door middel van Internet naar antwoorden gezocht op vragen over de Islam waar zij mee kampte. Nog steeds zoekt ze regelmatig op internetsites antwoorden op over het geloof. "Voor mij klinkt het allemaal logisch als ik het lees" aldus yasemin. Zelf heeft ze al vijf jaar een vriend. Elk weekend gaat ze op bezoek bij hem, omdat er anders geen mogelijkheid is om hem te ontmoeten. Hij woont aan de andere kant van Istanbul en heeft een drukke baan. Ze heeft toestemming gevraagd aan haar ouders om te mogen trouwen met hem. Na een maand kreeg zij te horen dat dat goed was.

Toen ik die avond binnenkwam en mijn verhaal had verteld over de ruzie dacht ze even na en vertelde ze mij dat dit een vaak voorkomend probleem was binnen relaties in Turkije. Ze had hier ook een argument voor. Ze zei dat de moeilijkheden in de relatie van de twee voortkwam uit het niet maken van een keuze. Er moest een keuze gemaakt worden tussen een 'westerse' manier van het hebben van een relatie of een 'traditionele Turkse' manier. De mix hiervan zorgde alleen maar voor problemen. Turkse tradities konden slecht verweven worden met westerse normen en waarden. 'In westerse relaties is men heel vrij' vertelde ze 'daar heeft men respect voor elkaar en is er veel tolerantie.' In Turkse relaties zijn bepaalde normen en waarden belangrijk en is het minder vrij, maar hierbij is respect een sleutelwoord. De opinie van de familie is erg belangrijk in een relatie. Deze normen en waarden hebben invloed op de mate waarin een jongen en een meisje elkaar mogen zien en wat ze mogen doen bij elkaar. Omdat het stel waarover we spraken een Turkse achtergrond had konden deze normen en waarden niet op de achtergrond worden gezet en zorgde het mixen van Turkse en Westerse gewoontes voor conflicten'.

Ik vroeg haar wat voor haar een moderne relatie inhield en ze vertelde mij dat binnen een traditionele relatie het vroeger niet mogelijk was een vriendje te hebben, laat staan hem op te zoeken. Dat zij nu wel er voor kon kiezen een vriendje te hebben en hem te kunnen opzoeken stond voor haar voor een moderne relatie. Een relatie die lijkt op een 'westerse' relatie was volgens haar niet per definitie modern en voor een Turk ook niet mogelijk.

Öykü, mijn andere huisgenoot was ondertussen binnengekomen en had het gesprek van een afstand beluisterd. Ze kwam hier een aantal weken later op terug toen ik met haar en een aantal van haar studentenvrienden, waarvan ook Deniz in een café in Taxim zat. Öykü zelf is naar eigen zeggen atheïstisch en streeft ook naar een leven waarbij religie maar een zeer geringe rol speelt in de keuzes die ze maakt. In Istanbul studeert ze planologie en ze wil zodra het kan in het buitenland studeren en daarna in Istanbul blijven wonen.

Waar we zaten was een klein café met een stuk of 8 kleine tafels voor twee á vier personen. De menukaart bestond slechts uit een dagmenu. Er was nog één aardbeientaartje over maar wel genoeg thee. Onder het genot van een Turkse thee met minimaal twee suikerklontjes deelden we het taartje met zijn vieren. Öykü vertelde me dat yasemin tegen mij zei dat moderniteit inhield dat meisjes een vriendje mogen hebben en deze ook openlijk thuis mochten opzoeken. Ze zei daarop dat dat een 'cliché' is die typische 'Turkse meisjes' hebben van moderniteit. Ze zei tegen me dat veel Turkse meisjes er zo over dachten maar dat moderniteit meer was dan dat. Moderniteit bestond voor haar voornamelijk uit een *top-down* proces, dat vanuit de overheid wordt gestimuleerd aan de hand van mondiale processen. In Turkije zijn verschillende moderniteiten die voor ieder anders worden ervaren. Zo kan het voorkomen dat er een lesbische moslim met een burka(lichaamsbedekkende kleding) kan worden gesignaleerd. De hedendaagse moderniteit staat volgens haar voor het wegebben van tradities en het globaler, gestandaardiseerd, worden van culturele verschillen. Dit betekend echter niet dat het een proces is van 'the west' to the 'rest' maar een mix van alle stromingen die er zijn in de wereld vanuit alle windrichtingen.

In deze beschrijving komen een aantal belangrijke thema's aan bod die belangrijk zijn bij het construeren van moderniteit. Ik begin de beschrijving van Yasemin en Öykü aan de hand van

een conflict. Dit is omdat conflicten vaak interessante reacties losmaakt bij informanten. In dit geval maakt het een verschil en een spanning tussen twee informanten duidelijk. De twee hebben een andere visie op wat moderniteit voor hen inhoudt en dit kan aan de hand van verschillen in subjectiviteit deels worden verklaard.

3.1 Maatschappelijke positie

Zoals ik al aangaf in het theoretische kader is subjectiviteit en maatschappelijke positie van belang bij de vorming van moderniteit. In dit geval zijn de maatschappelijke posities voor een groot deel hetzelfde. Zo zijn ze beiden Turks en opgegroeid in Turkije. Ze wonen in Istanbul in de zelfde kamer. Ze zijn daarbij beiden onderhevig aan het Nationale discours, zoals ik dit al in het context hoofdstuk heb uitgelegd. De oprichting van de Turkse staat heeft er voor gezorgd dat Öykü en Yasemin beiden een sterk besef hebben dat zij zich in een staat bevinden waarbij verschillende culturele normen en waarden gemixt worden. Ook zijn er verschillen tussen de twee want Yasemin is net afgestudeerd en heeft een baan en Öykü is nog aan het studeren. Hun ouders hebben ook een andere achtergrond. De ouders van Yasemin zijn ook moslim en Yasemins vader werkt ook als 'civil servant'. Öykü's ouders zijn beiden werkzaam als docenten in Izmir en zijn atheïstisch. In de opmerking van Öykü over Yasemin komt naar voren dat verschillen in de sociale positie resulteren in een scheiding tussen de twee. Öykü gaat er van uit dat omdat Yasemin moslim is en over het belang van tradities spreekt ze 'een typisch Turks meisje is' en vooral anders dan Öykü. Ze zet daarbij in dit voorbeeld Yasemin in een soort 'hokje' van traditionele Turkse meisjes. Dit verteld echter niet of het verschil zo zwart -wit in de werkelijkheid is en hoe groot het verschil is tussen de twee, maar de visie op de sociale positie wordt hiermee duidelijk, maar de mate waarin het individu het toe laat zich in een 'hokje' te laten stoppen hangt van het individu zelf af. Yasemin verteld dat zij door middel van de rationalisering van tradities de traditionele normen en waarden modern kunnen zijn. Öyku laat hierbij ook een proces zien van Koffka's box, zoals uitgelegd in hoofdstuk twee. Öykü gaat in het dagelijkse leven nauwelijks om met meiden die zij stigmatiseert als 'typische Turkse moslim meisjes'. Daarbij onttrekt zij zich aan een dialoog tussen de ideeën van de door haar genoemde 'typische' meiden. De informatie die Öykü opneemt is in dit geval voor een groot deel eenzijdig.

Wat opvallend is aan deze beschrijving van Öykü en Yasemin dat ze beiden op het belang van moderniteit wezen. Yasemin deed dat door aan de hand van een conflict te vertellen dat dit niet een vruchtbare manier van moderniteit is en Öykü doet dit door sterk te reageren op de mening van Yasemin over moderniteit en zo Yasemin te stigmatiseren. Ze zijn zich beiden bewust van moderne processen en hebben daar ook over nagedacht, ze hebben daar een mening over. Het nationale discours heeft niet per definitie de uitwerking op de burgers dat men het zelfde denkt over moderniteit en het streven westers te zijn, maar het heeft als uitwerking op de informanten dat men nadenkt over moderniteit. En dat moderniteit een belangrijk concept is waar naar gestreefd moet worden.

3.2 Individuele positie

Naast de maatschappelijke positie is ook de individuele positie van belang bij het construeren van *moderniteitschronotopes*. In de theoretische onderbouwing heb ik beargumenteerd dat het van belang is te kijken naar de subjectiviteit en de verschillende 'moderniteiten' die daaruit volgen. Verschillende in subjectiviteit worden gevormd aan de hand van een verschil in achtergrond, een laminering van ervaringen en een persoonlijke kijk op het leven en zichzelf. Deze persoonlijke kijk op het leven wordt aan de hand van ervaringen, en eigen keuzes geconstrueerd. Religieuze overtuigingen lijken veel invloed te hebben op de subjectiviteit. De twee meiden hebben beiden verschillende ervaringen met de omgeving. In het fragment van Yasemin is te zien dat zij een andere ervaring heeft met Istanbul dan Öykü. In Istanbul voelt zij zich niet op haar gemak om haar religieuze overtuiging in de vorm van een hoofddoek te uiten. Zij voelt zich hierdoor niet geheel geaccepteerd voor wie ze is. Hoewel door velen in Istanbul het idee van het dragen van een hoofddoek voor religieuze uiting niet stimuleren blijft Yasemin bij haar standpunt hierover. Dit heeft als implicatie voor haar idee van moderniteit dat persoonlijke realisatie en de vrijheid persoonlijke ideeën en tradities uit te dragen moet stimuleren.

Öykü is erg gelukkig in Istanbul, waar zij als Atheïst de mogelijkheid heeft te kunnen genieten van de vrijheid. Een feestje met raki zal ze niet snel afslaan. Voor moslims is het niet toegestaan om alcohol te drinken. Hoewel er veel Turken zijn die ondanks hun religieuze

overtuiging toch soms het naar anijs smakende alcoholische drankje verorberen. Voor Öykü zijn sommige opgelegde regels van de Islam traditioneel en niet logisch. Maar hoewel ze een religieuze overtuiging afwijst respecteert ze deze ook. Het hoort immers bij een groot deel van Turkije. Wel ziet ze dat door de mondialisering de wereld wat meer op elkaar gaat lijken en dit resulteert in dat tradities vervagen en mixen met andere tradities. Dus eigenlijk een globalisering van de samenleving. Daarbij neemt Turkije een bijzondere plek in in het wereldtoneel waardoor het land bestaat uit een mix van tradities die vanuit het oosten en het westen worden beïnvloedt.

In dit hoofdstuk heb ik aan de hand van twee informanten het belang van de maatschappelijke en individuele positionering op de vorming van ideeën over moderniteit laten zien. Er zijn verschillen tussen de twee op grond van religieuze overtuiging de afkomst en de religieuze overtuiging van de ouders. Ook zijn er verschillen met de 'ervaring' die Istanbul teweeg brengt. Yasemin voelt zich minder vrij en Öykü voelt zich juist vrij in Istanbul. Dit zorgt er voor dat de moderniteiten verschillende perspectieven kent.

4. Empirisch hoofdstuk 2 Tendensen in moderniteit

In Dit hoofdstuk zal ik antwoord geven op de vraag: Welke verschillende tendensen zijn er waar te nemen van moderniteit? Ik zal hierbij naast een beschrijving van Emine ook de empirische gegevens van Yasemin en Öykü gebruiken om erachter te komen welke twee verschillende tendensen er waar te nemen zijn.

4.1 Rationalisering versus Globalisering

Afgezien van de scheiding tussen niet-gelovigen en gelovigen is er ook een verschil tussen moderne moslims en niet moderne moslims. Als ik met Yasemin een gesprek aan ga over de Islam zal zij gelijk de computer erbij pakken om mij de argumentatie achter elke regel van de Koran op te zoeken en te vertellen. Dit is een voorbeeld van een moderne moslim volgens Yasemin. Voor Yasemin is moderniteit iets waar een democratische visie op religie en traditie in zij besloten. De vrijheid van het individu om zich tussen de groeperingen, religieuze loyaliteiten en normen en waarden te bewegen is een belangrijk deel van wat moderniteit voor Yasemin betekent. Religie is een levensstijl en is iets waar je voor kiest. Het is niet meer een identiteit die je hebt, maar een die je verwerft, een waar je zelf voor kiest op een bewuste manier. Internet maakt het mogelijk voor Yasemin om zich te beroepen op kennis over de Islam. Ook Emine is hier een voorbeeld van. Als ik met haar in een Turkse bakkerij zit om een interview af te leggen vertelt ze me over het verschil tussen kortzichtige mensen en ruimdenkende mensen gebruikt in haar uitleg moderne mensen en vrijdenkende mensen als een synoniem. Ze verteld mij dat kortzichtige moslims bijvoorbeeld hun kinderen en omgeving verplichten moslim te zijn en alle regels volgen. De ruimdenkende moslims hanteren een tolerante vorm.

“Narrow-minded moslims want their child's childhood to be the same as theirs; always pray and always wear a headscarf and they are not allowed to have a boyfriend. Their friends must be like them. Their friends have to wear a scarf. There are people like this, it's a bad thing because maybe that's why we are not developing. And there are people like this and modern muslims think that we

believe in God we do our duties to God, but it doesn't matter if my children want to live like us they can live like this, if they didn't want to live like this, they know it and it doesn't matter. In our religion you are not allowed to force the other to believe. If you believe, you believe, if you don't.. you don't, it doesn't matter. Modern muslim people are like this I think.”

In dit stuk van het interview trekt Emine een vergelijking tussen '*narrow minded*' moslims en '*free-minded*' moslims. Ze benadrukt dat men de kans moet hebben zelf te kiezen voor de religie die zij willen aanhangen. Zelfs haar kinderen, haar vrienden en familie. Zelf is ze altijd moslim geweest en heeft zij rond haar 18de onderzoek gedaan naar de Islam via bronnen op internet. Ze wilde weten waar ze in geloofde en wat de Islam betekende.

4.2 Vooruitgang en achteruitgang

Bij veel moslim studenten die ik heb gesproken en ook Yasemin van het vorige hoofdstuk is het belangrijk dat ze weloverwogen besluiten moslim te worden of niet. Iedereen moet de ruimte hier ook voor krijgen om zijn of haar weg te vinden. Deze ontwikkeling wordt ook in het boek van Deeb(2006) aangehaald. Net als in het theorie hoofdstuk wordt besproken is hier een vorm van rationalisering van de samenleving aan de gang. Men krijgt steeds meer de vrijheid en verantwoordelijkheid een keuze te maken en zo meer diepte te krijgen in zijn of haar leven. Deze vorm van vrijheid en rationalisering zie ik ook terug in Yasemins idee van Moderniteit. Religieuze en culturele traditie zijn dus niet achteruit in de tijd maar (in een rationeel jasje) modern.

Ook Öykü is er van overtuigt dat binnen een moderniteit er rekening gehouden moet worden met de lange Turkse geschiedenis waarbij geloof en het niet hebben van een geloofsovertuiging met elkaar samenleven. Om terug te gaan naar Öykü en het verschil tussen de gelovigen en niet-gelovigen is dat Öykü uit gaat van het vervagen van normen en waarden die vanuit religieuze tradities zijn ontstaan of het mixen hiervan. En niet juist de stimulatie hiervan. Hoe minder men gelooft, hoe verder men is in de tijd, dus hoe moderner men is. Dit is een belangrijk verschil met Yasemin. Het idee van voor- en achterlopend op de tijd is een belangrijk aspect van een moderniteitschronotopie. In de moderniteit van Öykü betekend

voorlopen in de tijd het verminderen van culturele en traditionele tradities. De moderniteit van Öykü wordt vanuit twee kanten gevormd. Zowel de mondiale processen als de Turkse geschiedenis.

Wat belangrijk is op te merken is dat de overeenkomst echter tussen de twee moderniteitsconstructen kan worden gevonden in het gegeven dat bij de twee moderniteiten sterk gerelateerd zijn met de mogelijkheid tot zelfrealisatie en het vrij zijn om zichzelf te uiten.

Ik heb twee verschillende perspectieven op moderniteit waargenomen en in dit hoofdstuk uitgewerkt. Deze twee perspectieven waren in het veld prominent aanwezig. Natuurlijk zijn er ook nuances in aan te leggen. Dit hangt ook weer af van de subjectiviteit van individuen. Wat ik vooral wil duidelijk maken in dit hoofdstuk is dat er te zien is dat er verschillen zijn onder studenten in Istanbul en dat daarbij komt dat er veel expliciete aandacht is voor moderniteit. Men is zich bewust van de verschillen in visie op dit thema. De verschillen leggen zich vaak vast op het idee dat moderniteit staat voor óf intensivering van traditionele normen en waarden waarbij traditie en religieuze overtuiging niet een terug gang is in de tijd, of globaler worden van traditionele normen en waarden waarbij in de toekomst tradities en culturele normen en waarden vervagen.

5. Empirisch hoofdstuk 3 Streven naar moderniteit

In het vorige hoofdstukken hebben we kunnen zien dat er verschillende visies op moderniteit terug te vinden in Istanbul. De uitwerking die deze visies op moderniteit hebben zijn echter anders, Het eerste hoofdstuk toont aan dat de intensivering of juist globalisering van religie een belangrijke factor is in ideeën over moderniteit. Dit idee is van belang voor het gevoel van zelfrealisatie van de informanten. Ook in dit hoofdstuk houd ik deze scheiding op grond van ideeën over religie en moderniteit aan. Hoewel er in het veld zich overlappingsen hebben plaatsgevonden binnen religie en moderniteit zijn er toch tendensen die vaak voor komen waarbij de scheiding tussen religie en een alternatieve visie op moderniteit kunnen aflezen.

In dit hoofdstuk wil ik me gaan richten op de positie van de student en het streven van moderniteit. Ik wil terug komen op het belang van de plaats en tijdsbepaling van moderniteit. Hierbij is het trekken van vergelijkingen met andere plaatsen en tijden de focus waarmee ik de vraag hoe men naar moderniteit streeft zal beantwoorden. Hiervoor zal ik twee informanten als voorbeeld laten dienen voor wat ik in het veld heb waargenomen. Ik zal in zo een antwoord vinden op de vraag: Op welke manier streven de informanten naar moderniteit?

5.1 Turkse vrijheid

Allereerst begin ik met Emine, ook al genoemd in het vorige hoofdstuk. Ze is een Turkse studente uit Sparta en studeert voor docent Engels aan een Turkse publieke universiteit. Ze is overtuigend moslima en heeft hier zelf voor gekozen. Net als Yasemin, van het eerste empirische hoofdstuk, heeft zij onderzoek gedaan om erachter te komen wat de ware Islam precies inhoudt. Het dragen van een hoofddoek is volgens haar niet noodzakelijk en het hebben van een vriendje is geen probleem. Haar ouders en broer doen hier echter moeilijk over. Zoals ik in het hoofdstuk hiervoor heb verteld is rationalisering en acceptatie van religieuze overtuigingen belangrijk voor moderniteit voor Emine. De gevolgen hiervan is dat Emine op zoek gaat naar een omgeving waarin deze rationaliteit wordt mogelijk gemaakt. Wanneer zij mij in het interview antwoord geeft op de vraag of ze weg wilt uit Turkije is dit

haar antwoord:

“I don't know actually but I don't want to live outside I just want to 'hang over' I love my country. (...) Because I was born in there I grew up in there, and I don't like different things so much, the other peoples other culture, I can not be accustomed to these differences. I want to stay in Turkey because I love Turkey and I'm so comfortable in my country because of my religion I want to Live in Turkey and so many Nazi people. For example when I go to Germany there are so much anti-muslim people.. they will not give me a comfortable feeling so I want to live in Turkey, but I want to travel around. I want to hang over in every side of the world. If I 'd got so many money I will do this. Than I come to see you in Holland.

(...)

I want to hear Ezam (call for prayers) and I want to hear this 5 times a day. If I don't hear this it's is frightening me.

Ik: But you don't want to move to Egypt, or Iran?

No actually they are so different, I think that.. they always wear scarf but in Turkey they are not strict like them in Arabia, and Iran, so Turkey is more relaxt. I love my Turkey because of this actually. You are Christian , or Muslim or Buddhist and it doesn't matter in Turkey. We want to display our religion, it doesn't make a sense, just show when you believe it or not.

Ik: “But there are still woman wearing a headscarf?”

“They are, but not everyone is wearing a headscarf. When you go in public, like i go in public it is forbidden in Iran. You should wear a scarf. In our country it is more relaxt always, everytime. There are more kinds of religions. There are people who want to believe in their religion but every country has some people like this. In turkey, they are more relaxt.”

Het deel van het interview tussen Emine en mij laat zien dat locatie belangrijk is voor Emine's gevoel van thuis-zijn en ook het gevoel van vrijheid voor zelfrealisatie die volgens haar in Istanbul en Turkije mogelijk gemaakt worden. Het streven naar en het beleven van moderniteit is afhankelijk van de plek waar men zich bevind. Haar beweegredenen om te verhuizen of niet hangen af van de context en het discours waarin zij leeft en die haar zelf accepteert. Haar positie in Istanbul laat zien dat zij zich vrij voelt in het realiseren van de moderniteit die ze nastreeft. Ze vergelijkt landen waar de Islam als een verplichting wordt gezien en landen waar de Islam als gevaar beschouwd en met Turkije waar de eigen keuzevrijheid van geloofsovertuigingen centraal staat de beste uitkomst buiten oost en west.

In de theorie heb ik laten zien dat het construct van moderniteit door middel van een vergelijking en een beeld van plaats en tijd wordt geconstrueerd. Deze vergelijking is nodig voor het moderniteitsconstruct omdat het een concept is waarin vooruitgang van een proces in de betekenis is inbegrepen. Wanneer informanten de plaats en tijd vergelijken met andere plaatsen en tijden kan hier informatie gehaald worden uit de manier waarop een persoon zichzelf positioneert in de wereld. Vergelijkingen zijn hiervoor belangrijk.

Als ik een aantal dagen later met Emine en haar vriendinnen een bezoek breng op de universiteit merk ik op dat er een groep meisjes met haar bedekkende mutsen op samen aan een tafel zitten. Ik vraag of dit toevallig is, of dat deze meiden niet met mensen zonder hoofddoek omgaan. Een van Emine's vriendinnen Azrun reageert hier op. Ze blijkt zelf ook een hoofddoek te dragen in het dagelijkse leven, maar dit is niet toegestaan op de campus van de universiteit. Een muts kan wel, maar dat vind ze te veel gedoe. Ze verteld me dat het puur toeval is en dat het haar niet opvalt. Het is heel normaal daar op de universiteit. Zelf vind ze het jammer dat het niet is toegestaan om een hoofddoek te dragen. Juist de vrijheid om een hoofddoek te mogen dragen en de tolerantie van geloof en niet geloof is voor haar wat de unieke moderniteit in Turkije mogelijk maakt, met uitzondering in universiteiten en overheidsgebouwen. In Turkije is het én mogelijk je volledig over te geven aan de Islam of niet. Beiden aspiraties worden geaccepteerd, alleen nog niet overall. Hierbij is de plek waar de meiden zich bevinden belangrijk voor de mate van vrijheid om zich te kunnen uiten in de vorm van religieuze kledij. Als dit niet kan kunnen er oplossingen gezocht worden op een andere manier, zoals in dit geval het dragen van een pet, om de haren te bedekken.

5.2 Westerse vrijheid

Alper is ook een Turkse student, maar zijn idee van moderniteit heeft een hele andere uitwerking op het streven en beleven van moderniteit. Alper is een student aan de kunstacademie. Hij heeft is net als Öykü atheïst. Midden in mijn veldwerk periode is hij voor een week naar Nederland gegaan om de 'vrijheden' van het westen te beproeven. Een week na zijn reis sprak ik hem. Hij was erg enthousiast en bleef maar zeggen hoe vrijdenkend de Nederlanders waren en dat hij dat erg respecteerde. Hij voelde zich in Turkije en zelfs in

Istanbul niet altijd even vrij. Voor het minste of geringste werd er al een boete uitgedeeld. Het was, volgens hem, niet mogelijk om bijvoorbeeld alcohol te drinken in het park. Hij had het gevoel dat deze regels die vanuit tradities voort kwamen steeds meer terug kwamen. Toen ik hem in een gesprek vroeg of hij altijd al naar Europa wilde gaan zei hij: *Yeah I always wanted to live in another nation. (...)Because I don't like Turkey. I don't like the social opinions here all people are just conservative, they don't look like very conservative people because actually Turkish people look like not conservative but at the same time they can be conservative. They think about their daughters, like "what are they doing now", 'when they go out', 'what are they doing.' It's very controlling, it's not about religion, it is about our culture, it's conservative.* Ook hier laat Alper zien dat het voor hem van belang is om zich thuis te voelen in een land. En dat de omgeving waarin hij leeft gaat met het tijdsbeeld meegaat. Voor hem gaat moderniteit samen met vrijheid in activiteiten en vrijheid in het denken. Bij het streven naar moderniteit is voor Alper *agency* belangrijk. Zoals ik in het theoretische hoofdstuk laat zien is dat het vermogen om in actie te komen. Dit hangt af van het vermogen van Alper om iets aan zijn omstandigheden te doen en wat zijn omgeving mogelijk maakt. Alper vertelt mij tijdens het interview dat hij altijd al zou willen verhuizen naar het 'westen'. Dit laat zien dat zijn moderniteit in het westen beter gerealiseerd kan worden dan in Turkije. Omdat Alper nu nog in Istanbul woont zoekt hij deze 'westerse' vrijheid op in de vorm van uitgaan in Taxim. In deze wijk zijn er veel cafés die alcohol schenken en internationale muziek draaien. Het is de meest bruisende uitgaanswijk van Istanbul. Veel internationale winkels bekleden de grote hoofdstraat. In deze wijk is bijna alles mogelijk.

Bij het streven naar moderniteit is de plek waar men is erg belangrijk. Deze omgeving moet de informant het gevoel geven dat hij of zij zichzelf kan uiten en vrij is in het realiseren van zichzelf. Het feit dat streven naar moderniteit gekoppeld wordt aan een plaats en moderniteits-construct gekoppeld wordt aan tijd laat zien dat het van belang is dat ik in deze thesis moderniteit als *chronotope* heb voorgesteld. Bij Emine als bij Alper is de omgeving, de plek belangrijk in het mogelijk maken van waar zij naar streven. Bij Emine is dat Turkije, bij Alper is dat het buitenland.

6. Slotconclusie

Istanbul is een complexe stad en neemt een bijzonder plek in in de wereld. Gelegen tussen oost en west, tussen traditie en mondialisering. Deze complexiteit resulteert in een diversiteit aan meningen, visies, opinies, beelden, betekenissen en aspiraties. In mijn korte veldwerk periode heb ik veel gezien en geleerd in Istanbul. Ik ben naar Istanbul gegaan om binnen de complexiteit van de stad op zoek te gaan naar verschillende overheersende visies op moderniteit. De combinatie van zowel westerse, oosterse als Turkse culturen resulteert in een mozaïek van verschillende visies op moderniteit. De positie die de informanten innemen in de wereld is belangrijk en uniek en is de moeite waard uit te zoeken. In deze thesis heb ik antwoorden op de vraag hoe de positionering van Turkse studenten in Istanbul zich ten opzichte van de construering van moderniteit verhoudt proberen te vinden. Deze vraag is ingewikkeld gebleken. In een post-structureel wetenschappelijk discours gaat men uit van zowel macro als micro invloeden van de omgeving op een individu. Dit idee brengt voort dat concepten als maatschappelijke en individuele positie en moderniteiten ook op verschillende niveaus bestudeerd worden.

Met de maatschappelijke positie bedoel ik de positie van een individu op macro niveau, bijvoorbeeld in de vorm van nationale identiteit of etniciteit. Deze positie heeft invloed op het discours dat heerst in de omgeving van het individu en op de sociale positie zoals klassen, etniciteit, en status. Deze macro positie heeft invloed op de ideeën die een individu van buitenaf meekrijgt. Omdat Turkije een staat is met een sterke nationalistische identiteit en Atatürk als een held voor het volk wordt gezien, heeft dit grote invloed op de manier waarop de Turkse bevolking denkt over moderniteit.

In mijn eerste empirische hoofdstuk laat ik zien dat dit resulteert in een intensivering van het bewustzijn van moderniteit. Daarmee bedoel ik dat men zich meer bewust is van vooruitgang, zelfrealisatie en het streven naar moderniteit. Naast dit bewustzijn van moderniteit zijn er ook grote verschillen binnen de visie op moderniteit tussen de informanten. De achterliggende verklaring hiervan is de individuele positionering. Hiermee bedoel ik de eigen subjectieve

ervaringen van een individu en het vermogen van mensen om zelf na te denken en zelf te kiezen 'waar ze bij willen horen'. Een individu heeft in zijn of haar leven ervaringen en kennis opgedaan en heeft dit in 'lagen' opgeslagen als laminaat. Deze ervaringen zijn ook een selectieproces doorgekomen voordat ze werden opgeslagen. Dit hing af van de plekken en informatie waar het individu voor koos. Dit verwerkingsproces ervaringen creëert een idee van moderniteit. Ik laat in mijn eerste empirische hoofdstuk zien dat dagelijkse ervaring van de wel of niet acceptatie van de omgeving van de zelfrealisatie van Yasemin en Öykü en de achtergrond van de dames invloed heeft op de manier waarop er wordt gedacht over moderniteit. Ook laat ik zien hoe selectief de informanten zijn in het opslaan van hun informatie en ervaringen. Door zich voornamelijk in kringen te bewegen waar men hetzelfde denkt over moderniteit.

Vervolgens laat ik zien dat deze twee verschillen in subjectiviteit resulteert in een verschillende visie op moderniteit. Voor Yasemin betekent moderniteit een streven naar een bepaalde diepte in het leven van mensen en een bepaalde vrijheid die dit kan stimuleren. Dit kan in de vorm van rationalisering van de samenleving. Men hoort meer vrijheid en verantwoordelijkheid te hebben om een keuze te maken met betrekking tot levenswijze en geloofsovertuiging. Juist traditionele normen en waarden komen in de Turkse moderniteit tot hun recht en worden in de vorm van rationalisering als 'vooruit' in de tijd gezien. Voor Öykü ligt dat anders. Zij ziet vooruitgang als een globaler worden van culturele normen en waarden en het mixen van verschillende culturen over de hele wereld. Zij ziet juist een verzwakking van traditionele en religieuze normen en waarden als modern. Bij beiden is zelfrealisatie en de vrijheid zichzelf te kunnen uiten en acceptatie hiervan een voorwaarde voor moderniteit.

Verschillen in visie op moderniteit resulteren in verschillende manieren van streven naar moderniteit. Emine en haar vriendinnen, willen net als Yasemin de vrijheid hebben om zelf te kiezen voor haar geloof en zich hierin ook uiten. Zij kan dit vinden in Turkije. In dit land is ze vrij te kiezen wat ze gelooft en voelt ze zich thuis en geaccepteerd. Alper heeft juist een ander idee over waar hij de vrijheid kan vinden. Hij vindt de normen en regels die vanuit tradities en religies weer terug te vinden zijn in het straatbeeld en het wetboek belemmerend voor zijn vrijheid. Hij ziet mogelijkheden in het buitenland, en dan met name Europa om zijn eigen

vrijheid na te streven.

Hiermee zijn de vier deelvragen die ik heb opgesomd in de inleiding aan de hand van vier hoofdstukken beantwoord. Met deze kennis kan er een antwoord worden geformuleerd op de hoofdvraag:

Hoe verhoudt de positionering van Turkse studenten in Istanbul zich ten opzichte van de construering van moderniteit?

De positie die studenten in Istanbul innemen heeft op twee manieren invloed op de conceptualisering van moderniteit. Allereerst is er de maatschappelijke positionering die door middel van de positie van Turkije als 'centrum van de wereld' een uniek discours teweeg brengt dat bestaat uit het streven naar verwestering, ontwikkeling en het behouden van tradities en religieuze normen en waarden. Dit heeft invloed op het bewustzijn van de studenten van vooruitgang en achteruitgang en dus ook moderniteit. Men is zich ook erg bewust van de verschillende visies die er heersen in Turkije. Aan de andere kant is de individuele positionering van invloed op de construering van moderniteit. Dit hangt af van verschillen in subjectiviteit en *agency*. Deze twee sociale concepten zijn voor ieder anders en zo is het mogelijk dat er verschillende visies op moderniteit ontstaan.

Uit de data is gebleken dat religieuze overtuiging een grote rol speelt in de verschillen tussen de visie op moderniteit. Zo zijn er twee verschillende vormen van moderniteit te ontdekken die kunnen worden gescheiden op grond van mening over de rol die religieuze en traditionele normen en waarden spelen in moderniteit. De ene moderniteit streeft naar de stimulatie van zelfrealisatie in de vorm van een rationele benadering van religieuze normen en waarden. Met een rationele benadering wordt een actief onderzoek naar de achterliggende betekenis van deze normen en waarde bedoeld, maar ook de eigen keuze om voor een bepaalde levensstijl te kiezen. De ander moderniteit die er werd waargenomen streefde naar een verzwakking van traditionele normen, waarden en regels, zodat het individu vrij is te doen wat het wil.

Het gevolg van deze verschillen in moderniteit zijn te vinden op het gebied van het gevoel van 'thuis zijn'. Moderniteit heeft veel te maken met zelfrealisatie. De informanten streven naar moderniteit door te zoeken naar mogelijkheden waarbinnen zij zich op hun manier vrij kunnen voelen. Alper vond dit in Europa, waar de regels minder streng zijn, Emine vond dit in Turkije, waar zij als moslim werd geaccepteerd voor wie ze was.

De positie die de Turkse studenten innemen in Istanbul hebben dus op twee verschillende invloeden en dit heeft twee verschillende uitwerking. Allereerst wordt het bewustzijn gestimuleerd, ten tweede wordt er gezocht naar zelfrealisatie in de vorm van het zoeken van een omgeving waarin dat kan.

Omdat het onderzoek slechts tien weken veldwerk besloeg zijn er afgezien van antwoorden veel vragen gerezen. Voor een dieper begrip van de verschillen in moderniteit en de achterliggende oorzaken van deze verschillen is een langer en intensiever onderzoek nodig. Dan kunnen van verschillen in subjectiviteit meer aspecten worden meegenomen in het onderzoek. In dit onderzoek stond religie centraal als subjectief verschil, maar ook gender, etniciteit en leeftijd zou een rol kunnen spelen in de conceptualisering van moderniteit. Omdat de verschillende ideeën over moderniteit een invloed hebben op de manier waarop mensen keuzes maken in het leven, en in dit geval met betrekking op migreren of niet is het interessant om dit thema vanuit de migratie studies te benaderen.

Tot slot wil ik terug komen op Meryem, de kamergenoot die ik in de inleiding heb geïntroduceerd. Ze voerde haar gebed naast mijn bed om twaalf uur 's nachts uit. Dit is een mooi voorbeeld dat Meryem, samen met nog vele andere Turkse studenten, een weg in de moderne wereldstad probeert te vinden, en dat op hun eigen manier...

7. Referenties

- Ahiska, M.
2003 Occidentalism: The historical fantasy of the modern. *South Atlantic Quarterly (SAQ)*, 102(2/3), 351-29.
- Anderson, B
1983 *Immagined communities: reflections on the Origin and spread of Nationalism*. London: Verso
- Appadurai, A.
1990 Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy *Public Culture*.2, 1-24
- Aydin, C.
2006 Between occidentalism and the global left: Islamist critiques of the west in turkey. *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, 26(3), 446-461.
- Buruma, I., & Margalit, A.
2004 *Occidentalisme* (A. Kootwijk Trans.). Amsterdam: Uitgeverij Atlas.
- Birgit, N.
2004 Subjectivity as an unlimited semiosis:Lacan and peirce. *Studies in Philosophy and Education*, 23(2), 87-102.
- Brockmeier, J.
2009 Reaching for meaning: Human agency and the narrative imagination. *Theory and Psychology*, 19(2), 213-233.
- David, O., & Bar-Tal, D.
2009 A sociopsychological conception of collective identity: The case of national identity as an example. *Personality and Social Psychology Review*, 13(4), 354-379.
- Davies, B and Harre, R.
1990 Positioning: The discursive production of selves. *Journal of the Theory of Social Behaviour*, 20, 43-65.
- Deeb, D.
2007 *An enchanted modern, Gender Public Piety in Shi''i Libanon*

Princeton en Oxford: Princeton University Press

Painter, D. & Marvakis & A. Mos, L.

2009 German Critical Psychology: Interventions in Honor of Klaus Holzkamp
Theory and psychology, 19 (2), 139-147

Gerner, D & Schwedler.

2004 *Understanding the contemporary Middle East*. Colorado: Lynne Rienner Publishers

Goldschmidt, A & Davidson, L.

2006 *A Concise History of the middle East*. Colorado: Westviewpress

Gunes-Ayata, A.

2003 From euro-scepticism to turkey-scepticism: Changing political attitudes on the european union in turkey. *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 5(2), 205-222.

Harding, N.

2007 On lacan and the 'Becoming-ness' of Organizations/Selves. *Organization Studies*, 28(11), 1761-1773.

Holland, D. and Leander, K.

2004 Ethnographic studies of positioning and subjectivity: An introduction. *Ethos*, 32(2)

Keyman, F. E.

2007 Modernity, secularism and Islam, The case of Turkey. *Theory, culture and society* 24(2), 215-234

Koechler, H.

2003 The dialogue of civilizations: Philosophical basis, current state and prospects. *Asia Europe Journal*, 1, 315-320.

Konuk, K

2007 Eternal guests, mimics and dönme: The place of German and Turkisk Jews in modern Turkey. *New perspectives on Turkey*, 37: 5-30

Kosebalaban, H.

2007 The permanent "other?" turkey and the question of european identity. *Mediterranean Quarterly*, 18(4), 87-111.

Kruijf, De J.

2006 *Guyana Junction; Globalization, Lokalisation, and the production of East Indiannes*. Utrecht: Universiteit Utrecht

Leander, K.M,

2004 "They took Out the Wrong Context": Uses of Time-Space in Practice of

Positioning. *Ethos*, 32(2), 188-213

Lindemann, K

2007 The impact of objective characteristics on subjective social position.
Trames 1(1) 1-15

Luhrmann, T. M.

2006 Subjectivity. *Anthropological Theory*, 6(3), 345-361.

Mahli, R.L et Al.

2009 South Asian-Canadian Women's Talk about Ethnic Identity, 'Being Canadian' and 'Being Indian': Subject Positions and Discourses, *Culture Psychology*, 15, 255

Narbone, L., & Tocci, N.

2007 Running around in circles? The cyclical relationship between Turkey and the European Union. *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 9(3), 233-245.

Ortner, S. B.

2005 Subjectivity and cultural critique. *Anthropological Theory*, 5(1), 31-52.

Parsons Dick, H.

2010 Imagined lives and modernist chronotopes in Mexican nonmigrant discourse. *American ethnologist*, 37(2), 275-290

Rina, L.

2001 Subject in first person & subject in third person: Subject, subjectivity, and intersubjectivity. *American Journal of Psychoanalysis*, 61(3), 271-291.

Saïd, I.

1991 *Orientalism*. London: Penguin Books.

Sökefeld, M.

1999 Debating 'Self', 'Identity', and 'Culture' in Anthropology. *Current Anthropology*, 40(4)

Strasser, S.

2008 Europe's other. *European Societies*, 10(2), 177-195.

Terranova, T. and Venn, C.

2009 Introduction: Thinking after Michel Foucault. *Theory, Culture & Society*, 26(6), 1-11.

Venn, C.

2004 Post-Lacanian Affective Economy, Being-in-the-word, and the Critique of the Present. *Theory, culture and society*, 21 (1), 149-159

Wong, Kwok-fu, & Sam

2005 Does investing in identity work? An examination of the ethnocentric social

capital theory from an oriental perspective , *Asia Europe Journal* 3(2) 209–227

Bijlage 1 English summary

For ten weeks I have done my research in the practice of fieldwork among Turkish students in Istanbul. I have tried to find an answer for the theoretical questions about the influence of the position of an individual on constructing modernities. During my research I noticed that there was a great awareness of modernity among my informants. Besides from this awareness I saw different kinds of ideas about modernity. In one view modernity was a concept which includes the respect and freedom for traditional and religious values. In this case tradition was not literally something 'backward', but tradition becomes modern when it is a rational choice of an individual. So there are two different kinds of religion. One which is 'foreward' and modern and actively chosen, and the other one which is 'backwards' passively gained. This view on modernity is mostly seen by informants who were religious themselves. The other view on modernity I noticed was a more globalizing perspective. In this form of modernity the decrease and mixing of culture and social values by means of the globalising world was the main point. Tradition was understood as something 'backwards' and decrease was something 'foreward'. These different notions on modernity had different results. In the one hand the 'religious' informants seem to like to live in Turkey because of the general acceptance of their ways of living and believing. On the other hand the informants didn't usually feel like they were in the right place in Turkey, Besides from the very western parts of Istanbul. The result was that the informants who claimed the second perspective on modernity, as mentioned before, most of the time wanted to move to Europe or the USA. Although it was a very short research, the importance of the study of modernity is recognizable in the influences that these different kind of modernities have.

Bijlage 2 Reflectie essay

Het zit er op. Mijn bachelor werkstuk heb ik geschreven. Ik heb drie periodes van tien weken aan dit werkstuk gewerkt. Dit betekent drie verschillende fases. Voor het eerst heb ik voor zo'n lange periode aan een onderwerp besteed. Ik ben het gaan haten, ik ben er van gaan houden. Het was een intensieve periode waarin ik veel geleerd heb. Ik heb niet enkel geleerd over moderniteit en subjectiviteit, of geleerd van mijn informanten wat zij dachten, maar ik heb meer geleerd, over mezelf, over wat ik leuk vind of niet, waar ik goed in ben en waar ik moeilijkheden mee heb.

In de eerste fase, de fase van de opzet van het onderzoek ben ik achteraf gezien te snel van start gegaan. Ik had een plaats voor ogen, Istanbul, waar ik altijd al een tijd hebben willen zijn. Het is een prachtige stad, rijk aan cultuur. Door mijn blindheid voor deze stad ging ik voorbij aan hetgeen ik werkelijk wilde onderzoeken. Omdat ik mij niet genoeg had georiënteerd over het onderwerp dat ik wilde gaan behandelen heb ik voor mijn gevoel te snel een besluit genomen om iets te doen met de combinatie oost en west in Istanbul. Later werd dit het verschil tussen de Europese unie en Turkije. Als ik hier achteraf naar kijk had ik liever een onderwerp gekozen dat dichterbij mij lag. Bijvoorbeeld kunst of de zoektocht naar geluk, maar ook dit had ik misschien drie kwart jaar geleden nog niet geweten. Ik heb veel geworsteld met de nieuwe theorie die ik in mijn onderzoeksopzet wilde behandelen. Het waren nieuwe begrippen voor mij en een nieuwe manier van onderzoeken. Eerst zocht ik naar vooral artikelen over de context van Turkije, maar later merkte ik dat het ging om de concepten uit de Culturele Antropologie. Het was een heftig leerproces, ook door andere omstandigheden. Ik had bijna het bijltje erbij neergelegd, maar gelukkig heb ik doorgezet.

In de tweede fase van mijn veldwerk leerde ik weer hele andere dingen. Nu werd ik in het veld gegooid. Dat betekende voor mij dat ik alleen in een omgeving kwam waar voornamelijk Turks werd gesproken. Met mijn intensieve snelcursus voor beginners kwam ik niet verder dan het vragen van de weg en lichtelijk het onderwerp van gesprek achterhalen. Ik had het gevoel dat ik geheel in het diepe werd gegooid. Gelukkig werd mijn onzekerheid of alles wel

zal lukken al snel weggenomen met behulp van mijn kamergenoten. Zij stelden me al snel voor aan vrienden en vriendinnen en zo had ik het balletje rollen. Deze fase wordt ook wel de wittebroods-fase genoemd. Het werd pas wat moeilijker na een paar weken, toen het enthousiasme wegge-ebt was en de harde en drukke realiteit naar voren kwam. Ook de lessen periode van de studentes om mij heen was in volle gang. Het werd moeilijker om afspraken te maken en soms was het stil overdag als ik mijn gegevens aan het analyseren was. Ook wist ik niet meer goed wat ik precies aan het onderzoeken was. Het onderwerp was nog te onvatbaar voor mij. Deze onzekerheid zorgde er voor dat ik terug naar huis verlangde. Voor het eerst in mijn leven voelde ik een soort heimwee. Het belang van vriendschap en familie werd me duidelijk en ik verlangde er naar. Dat onderzoek als antropoloog zo eenzaam kon zijn wist ik niet van te voren. Het gevoel dat ik nergens echt bij hoorde in Istanbul, wat ook deels zo was, versterkte dit gevoel van eenzaamheid. Gelukkig heb ik een tussenpauze kunnen nemen door mijn ouders in München op te zoeken met Pasen. Dit bezoek gaf mij weer goede moed en liet mij inzien dat ik me geen grote zorgen moest maken. Toen ik terug in Istanbul kwam waren de meeste informanten die ik kende de stad uit of tentamens aan het maken. Hun periodes liepen net op dat moment op het einde. In plaats van bij de pakken neer te gaan zitten heb ik me ingezet voor alles en iedereen die ik nog kon bereiken en de rest van de tijd genoten van mijn verblijf in Istanbul. Dit had als gevolg dat er spontaan veel interessante gesprekken ontstonden in informele omgevingen. Een voorbeeld hiervan is op de foto(onderaan de paragraaf) waarbij ik met Murat aan het praten. Het gevoel dat ik er bij hoor en iets nuttigs doe is hier op te zien. Dit liet me inzien dat veldwerk weinig te plannen is, want wanneer je het het minst verwacht gebeuren de interessantste dingen. Ook werd mij het onderwerp van mijn onderzoek steeds duidelijker. Natuurlijk had ik achteraf al in het begin van mijn onderzoek hebben willen weten dat het over moderniteit zou gaan.

De laatste fase van het bachelorthesis, het schrijven, ging het snelst. Toen ik thuis kwam en weer mijn familie en vrienden had gezien was ik ineens al een paar weken verder. Er moest hard gewerkt worden en ik ben hierdoor voor het eerst in mijn leven een hele periode op tijd naar bed gegaan en vroeg opgestaan. Ik had problemen met de analyse van mijn data. Het was veel en ik wist eigenlijk niet goed hoe het werkte allemaal. Wanneer mag je aan de hand van één uitspraak een conclusie trekken? Gelukkig vroeg mijn begeleider Hans De Kruijf me waarom één informant minder waard was dan tien informanten. Vanuit een eigen waarneming kun je vooronderstellen dat er bepaalde tendensen zijn binnen een groep. En als een informant dat laat blijken is dat een goed voorbeeld. Er mag natuurlijk ook erkend worden dat het onderzoek maar tien weken heeft geduurd en dat dit in die zin niet wetenschappelijk genoeg is om daadwerkelijk de waarheid in pacht te hebben. Mijn Bachelorproject was dus geen wetenschappelijk project, maar eerder een groot leerproces dat ik niet had willen missen. (al ben ik blij dat de laatste loodjes zijn gelegd)

